

شیوه‌های نوین تبلیغ در مسجد

سجاد آقایی (دانش آموخته سطوح عالی حوزه)

تبلیغ در اسلام جایگاه ویژه‌ای در میان سفارشات دینی دارد. احادیثی که درباره ثواب هدایت یک فرد به سوی مسیر صحیح و سعادت در زندگی آمده، جایگاه بسیار والایی را برای شخص هدایت کننده در نظر می‌گیرد. همچنین در سیره پیامبر اکرم از همان ابتدا مسئله تبلیغ در رسالت ایشان جایگاه ویژه‌ای داشته است. ایشان در همان سال‌های نخست، مبلغانی را به اقصی نقاط شبه جزیره و در سال‌های بعد سایر نقاط جهان می‌فرستادند تا ندای آسمانی او را به گوش همگان برسانند. همچنین در زمان امامان معصوم (علیهم السلام) شیعیان از نقاط مختلف جهان جهت فراگیری علوم و مسائل دینی نزد ایشان حاضر می‌شدند و آنگاه جهت تبلیغ و آگاهی‌بخشی به مردم خود به وطن خویش بازمی‌گشتند. در فرهنگ اسلامی مبلغ جایگاه ویژه‌ای دارد و باید خصوصیات ویژه‌ای را دارا باشد. از جمله این ویژگی‌ها نحوه گفت‌وگویی او با مردم و استفاده از ابزارهای مختلف برای رساندن پیام دینی به مردم است. این مهم آوردگاه سختی را جلوی مبلغ قرار می‌دهد که دو لبه افراط و تفریط تهدید همیشگی آن است. تفریط یعنی بهره نگرفتن از عناصر کمک‌کننده درون دینی یا برون دینی و نوعی تفکر متحجرانه در پیش گرفتن. در روایتی از امام کاظم (ع) یکی از ویژگی‌های علما و دانشمندان مورد اعتماد امام معصوم، عالم به زمان بودن معرفی شده است؛ یعنی عالم باید از وقایع و اتفاقات روز و اقتضائات و بایسته‌های فرهنگی هر محیط با خبر باشد تا به زبان خود مردم با ایشان سخن بگوید. بسنده کردن به ظواهر و سخت‌گیری وسواس‌گونه و تردید در فرا رفتن معقول و منطقی از ظواهر حدیث، نوعی مشی «اخباری‌گری» است که در دوره‌هایی از تفکر شیعی وجود داشته است.

گاهی یک عالم دینی یا مبلغ باید بایسته‌های جامعه خود را در حین تبیین معارف دینی در نظر بگیرد. این هرگز به معنای عدول از اصول نیست؛ بلکه به معنای مد نظر داشتن شرایط بیان و نحوه بیان یک حقیقت و وضعیت فکری و روحی مخاطب است. در روایتی مشهور شخصی از اصحاب امام صادق موفق می‌شود فردی لابلایی را نمازخوان کند و پای او را به مسجد باز کند؛ ولی آن قدر بر حضور در مسجد و عبادت سخت‌گیری می‌کند که آن فرد دوباره به حالت اول برمی‌گردد. حضرت امام صادق(ع) به شدت صحابی خویش را نکوهش می‌کنند و مسئله ظرافت‌ها و بایسته‌های امر تبلیغ و فعالیت فرهنگی را به او گوشزد می‌فرمایند.

یک مبلغ هوشمند با در نظر گرفتن شرایط زمانی و مکانی محیط خود بهترین انتخاب را درباره نحوه برخورد با مردم انجام می‌دهد. او از زبان مردم فراتر نمی‌رود، «کلم الناس علی قدر عقولهم»؛ و وارد حوزه حساسیت‌های عرفی تا جایی که به اصول و احکام دینی ضربه نزند، نمی‌شود. او همچنین از شیوه‌ها و ابزارهای نوین تبلیغ استفاده می‌کند؛ اما در فضای مساجد که ما معمولاً تبلیغ به شکل سنتی انجام می‌گرفته، سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا راهکارهای نوین برای تبلیغ وجود دارد یا خیر؟ اگر آری، استفاده از آنها چگونه باید انجام گیرد؟

در ادامه برخی از این راهکارهای نوین تبلیغ در فضای مسجد می‌پردازیم.

۱. مشارکت دادن افراد به خصوص نوجوانان و جوانان در فرایند تبلیغ

امروز در مباحث روان‌شناسی آموزشی بر اهمیت فوق‌العاده مشارکت فعال فرد یادگیرنده در فرایند آموزش و فرهنگ‌سازی تأکید می‌شود. قالب سنتی مونولوگ‌گویی (تک‌صدایی؛ سخنرانی که صحبت می‌کند و مستمعانی که صرفاً گوش می‌کنند)

کارایی لازم را برای امر مهم یادگیری و فرهنگ‌سازی غنی ندارد.

مشارکت به چه نحو باید انجام شود؟ مشارکت افراد در فرایند آموزش در مسجد به شکل‌های مختلفی انجام می‌گیرد؛ مثلاً راهکار تشکیل کلاس‌ها و برنامه‌های سخنرانی به شکل امروزی (work shop) یا همان کارگاه‌های آموزشی است. کارشناسان آموزش فرق work shop با کلاس را در چندسویه بودن اولی و تک سویه بودن دومی معرفی می‌کنند. در کارگاه شاگرد پا به پای معلم و مربی در فرایند آموزشی مشارکت فعال دارد بر خلاف کلاس که استاد و مربی به دیالوگ یک‌طرفه می‌پردازد. تجربه نشان داده مربیان و روحانیانی که شیوه کارگاهی را در دوره‌های آموزشی انتخاب می‌کنند بسیار موفق‌تر بوده‌اند و بازدهی بالاتری داشته‌اند.

۲. بهره‌گیری از شکل‌های نوین انتقال مفاهیم

متخصصان آموزش و روان‌شناسی تربیتی علاوه بر شکل‌های سنتی انتقال مفاهیم مثل سخنرانی و کتاب، بر اشکال جدیدی تأکید دارند که بسیار موفق‌تر و مؤثرتر عمل می‌کنند؛ برای مثال بر عنصر مشارکت عملی در فرایند آموزش تکیه دارند. اینکه شما احکام وضو را برای یک کودک یا نوجوان تشریح کنید خیلی تفاوت دارد با اینکه در یک فضای دوستانه و همراه با دیگر همسالان او در فضای مسجد و کنار حوض عملاً جلوی چشمانشان مراحل وضو را انجام دهید و سپس از همه آنان بخواهید این کار را انجام دهند و اشکالات یکدیگر را بگویند.

از دیگر عناصر جدیدی که کارشناسان بر آن تکیه دارند انتقال مفاهیم و الگوهای رفتاری از طریق تصاویر است که بسیار مؤثرتر و عمیق‌تر عمل می‌کند. بسیاری از مفاهیم و مضامین دینی را می‌توان در قالب نمایش‌های آموزشی در برنامه‌های جنبی مسجد مخصوص کودکان و نوجوانان گنجانند تا هم خود در نوعی فعالیت گروهی شرکت جویند و مهارت‌های اجتماعی‌شان افزایش یابد و هم تحت نظر مربی در قالب یک فضای نمایشی با قصص قرآنی و آموزه‌های اصیل دینی

بیشتر و بیشتر آشنا شوند. از اشکال قدیمی و سنتی این نوع فرهنگ می‌توان به تعزیه اشاره کرد که در ایران قدمتی قابل توجه دارد و پتانسیل بالایی برای ترویج فرهنگ عاشورایی داشته و دارد.

۳. برگزاری مسابقات کتابخوانی و داستان‌نویسی و...

آموزش و تبلیغ در فضای مسجد هرچند معمولاً به صورت غیررقابتی صورت می‌گیرد؛ اما هیچ منافاتی با فضای معنوی مسجد ندارد که گاه از اشکال جدیدی چون مسابقه و... برای ایجاد نوعی فضای رقابت سالم جهت مشارکت اجتماعی بالاتر و انگیزه و نشاط بیشتر در انتقال مفاهیم دینی بهره گرفت. البته نباید صرفاً مسابقه حالت غیرواقعی و نمایشی پیدا کند و جنبه رقابتی و هیجان آن غالب شود؛ بلکه باید یک بستر مناسب از روحیه بالا در فرایند یادگیری مفاهیم دینی را ایجاد کند.